

דאגה גוברת מתוכנית הגרעין האיראנית

סימה שיין ואלדד שביט | 17 ביוני, 2024 | גיליון 1868

במסגרת העימות הנמשך בין איראן לסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א) ובעקבות קבלת החלטה המגנה את חוסר שיתוף הפעולה בין איראן לסוכנות, הודיעה טהראן על הגדלת היקף הצנטריפוגות המעשירות אורניום באתרים פורדו ונטנז, ובפועל על כוונתה להגדיל את כמויות האורניום המועשר שתצבור. כבר בכמויות הנוכחיות באפשרות איראן תוך חודש מהחלטה להתחיל להעשיר לרמה צבאית ולייצר כמות חומר מועשר שתספיק לשמונה מתקנים גרעיניים. על הפרק שאלות כבדות משקל באשר לאסטרטגיה האיראנית בסוגיית הגרעין, בדגש על האפשרות שהיא פועלת עתה בהגיון שונה מבעבר והלכה למעשה חותרת לנקודה כבר בזמן הלא-רחוק, לקדם גם צעדים הדרושים להשגת נשק גרעיני. נדרש מאמץ כלל מערכתי ישראלי ובינלאומי למניעת התפתחות זו. כדי שישאל תוכל לקדם מטרה אסטרטגית דחופה זו היא צריכה לחתור לסיום הלחימה בעזה, להרגיע את הצפון ושאר הזירות ולבנות מחדש את מעמדה הבינלאומי. מהלכים אלו בתאום עם ממשל ביידן ואף כהישג עבירו, יכולים להוות פלטפורמה חשובה לגיוס משאבי הממשל בסוגיה האיראנית.

פורום הנגידים של הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (להלן: סבא"א) סיים את הכינוס הרבעוני שלו (5-6 ביוני) בקבלת החלטה, לראשונה מזה כשנה וחצי, המביעה דאגה גוברת מחוסר שיתוף הפעולה של איראן עם הפיקוח של הסוכנות והדורשת ממנה לעמוד במחויבויות שלה. החלטה זו שהוגשה על ידי שלוש המדינות האירופיות החתומות על הסכם הגרעין (ה-JCPOA) - צרפת, בריטניה וגרמניה - נתקלה בימים שקדמו לכינוס בהתנגדות של הממשל האמריקאי שהעדיף להימנע מהגברת המתיחות מול איראן, אך נאלץ לבסוף לתמוך בהחלטה. רוסיה וסין שתקפו את יציאת וושינגטון מההסכם כסיבה לכל הבעיות התנגדו ו-12 מדינות נמנעו, בהן דרום אפריקה, הודו, ערב הסעודית, אינדונזיה וטורקיה. איראן בתגובה הודיעה על הגדלת היקף הצנטריפוגות המעשירות אורניום באתרים פורדו ונטנז, קרי, הגדלת כמויות האורניום המועשר שתצבור. בתגובה האירופיות והאמריקאיות הדגישו כי יהיו נכונים לנקוט בצעדים נוספים אם איראן תמשיך להפר את מחויבויותיה לסבא"א.

לפני הכינוס, כמקובל, הגישה הסוכנות לחברי פורום הנגידים (27 מאי) דוח טכני. הדוח מדגיש, בין השאר, את אי-עמידתה של איראן בדרישות הפיקוח בהתאם לאמנת ה-NPT עליה היא חתומה ומנכ"ל הסוכנות הדגיש כי לאיראן יש את היכולות הטכניות לייצר נשק גרעיני. בהקשר

זה פרט התבטאויות של בכירים איראנים בנוגע לשינויים בדוקטרינת הגרעין של איראן כסיבה לדאגה גוברת. הדו"ח מגנה, כבדוחות קודמים, את החלטתה של איראן למנוע אשורות כניסה ממספר פקחים מומחים לתחום עשרה, כמו גם את סירובה של איראן לעדכן את הסוכנות כבר בשלב הראשון של התחלת הקמתם של מתקנים גרעיניים חדשים, והמשך דבקותה בפרוש המצמצם של מחויבויותיה בעניין זה, רק לשלבים המתקדמים, עם הכנסתו של חומר גרעיני למתקן. סוגיות אלו נדונו במהלך ביקורו של מנכ"ל הסוכנות בטהראן בתחילת מאי האחרון, אולם לדבריו, הוא לא זכה לשיתוף פעולה ראוי מצד איראן.

בכל הקשור לכמויות האורניום המועשר שבידי איראן והיכולת שלה להעשיר אותם לרמה גבוהה הנדרשת לייצור פצצת גרעין, לפי [הניתוח](#) של המכון האמריקאי המוביל בתחום (ISIS) **תוך חודש מהחלטה להתחיל להעשיר לרמה צבאית תוכל איראן לייצר כמות חומר מועשר שתספיק לשמונה מתקנים גרעיניים**, תוך חודשיים לעשרה מתקנים גרעיניים ותוך שלושה חודשים ל-12 מתקנים גרעיניים. המשמעות המרכזית היא כי לאיראן יש כבר כיום את היכולת לייצר את הכמות הראשונה של 25 ק"ג של חומר מועשר לרמה צבאית בתוך כשבוע אחד. מהלך כזה עלול שלא לאפשר לסבא"א לזהותו במהירות, אם איראן תעכב את גישת הפקחים.

ביטוי לדאגה ניתן למצוא גם בדבריו של מנכ"ל הסוכנות בפני פורום הנגידים (2 ביוני), במהלכם הבהיר כי מלאי האורניום המועשר של איראן, כולל אורניום מועשר עד 60 אחוזים, ממשיך לגדול; איראן הגבילה את הפיקוח של סבא"א וכתוצאה מכך שיבשה את המידע של הסוכנות על ייצור הצנטריפוגות, מספר הצנטריפוגות המאוחסנות, הרוטורים והמפוחים שלהן, מים כבדים ורכז עפרות אורניום. לאור זאת, לדבריו, **סבא"א אינה יכולה לקיים מזה למעלה משלוש שנים את הפיקוח הנדרש על תוכנית הגרעין האיראנית**.

הבנת תמונת המצב של תוכנית הגרעין האיראנית, נכון למאי 2024, מעוררת שוב ושוב, את השאלה האם אנו מצויים בתהליך ידוע ומוכר, של אירוע מתגלגל שיהפוך ברגע מסוים לתרחיש החמור של פצצת גרעין בידי המשטר האיראני. ואם אכן זה התרחיש מה על המערכת הבינלאומית וישראל לעשות כדי למנוע אותו והאם ניתן בשלב המתקדם בו מצויה התוכנית למנוע תרחיש התגרענות?

על פניו, הממשל האמריקאי ובראשו הנשיא ביידן, ממשיך להחזיק בעמדה המוצהרת של מניעת השגת גרעין צבאי בידי איראן. אולם נוכח מדיניותו של הממשל להימנע מהחרפת העימות עם איראן, לפחות עד הבחירות בנובמבר 2024 מחשש לתגובתה של טהראן, עולות כמה שאלות מטרידות:

- האם אנו מצויים בתקופה - המרוץ לנשיאות בארה"ב - אותה עשויים האיראנים לנצל כדי לעשות צעד נוסף כדי להכשיר את הקרקע לקראת החלטה עתידית על השגת יכולת גרעין צבאית. זאת, נוכח הבנתם את הרגישות שהממשל האמריקאי מייחס לכל משבר, נוסף לאלה הקיימים, על מערכת הבחירות;

- האם המשטר האיראני מייחס כיום, בעקבות לקחיו ממלחמת "חרבות הברזל", חשיבות יתרה להשגת יכולת ההרתעה האולטימטיבית בדמות נשק גרעיני;
- מהם הלקחים של איראן מהתקיפות ההדדיות בינו לבין ישראל בכל הקשור ליכולתו להתמודד עם ישראל בתרחיש של מלחמה כוללת או של תקיפה ישראלית את מתקני הגרעין באיראן.
- כיצד משפיעה סוגיית הירושה, ליום שאחרי עלי ח'אמנהאי, גם על רקע מותו של הנשיא ראסי (מועמד פוטנציאלי), על שיקוליו של המנהיג העליון בשאלת ההתקדמות לנשק גרעיני. האם הוא עדיין דוגל בעמדתו ארוכת השנים של התקדמות זהירה ולא דווקא מהירה, למדינת סף גרעינית בלבד.

לאחרונה, שוב מעלים גורמים איראניים את האפשרות למשא ומתן מדיני להשגת הבנות עם הזירה הבינלאומית על תוכנית הגרעין שלה והנושא אף עלה, כנראה, בשולי השיחות העקיפות שקיים האחראי על המזרח-התיכון בבית הלבן, ברט מקגרק, עם איראן בעומאן. ברקע, הרצון של טהראן "לעבור בשלום" את המועד עד אוקטובר 2025 בו על פי החלטה 2231 של מועצת הביטחון של האו"ם ייסגר תיק הגרעין האיראני. עד למועד זה כל אחת משלוש האירופאיות ה-E3 יכולה להשתמש במנגנון ה-snapback כדי לאכוף מחדש את כל החלטות מועצת הביטחון של האו"ם נגד איראן, ללא זכות וטו לרוסיה או סין. אחד הגורמים המייצגים את העמדות של איראן במאמרו, מוסוויאן, מי שהיה שגריר איראן בגרמניה בשנות התשעים וכיום מרצה בפרינסטון, הבהיר כי בתרחיש כזה איראן תיטוש את אמנת ה-NPT ובכך תחדל מלהיות מחויבת לה כמדינה לא-גרעינית. מוסוויאן מבהיר, בלשון מאיימת למדי, כי לארצות הברית ולאיחוד האירופי יש חלון זמן של 15 חודשים לבחור בין שתי אפשרויות: "איראן כמדינה גרעינית כמו צפון קוריאה, או איראן כמדינת סף גרעינית כמו יפן".

המשמעויות האסטרטגיות החמורות מהשגת יכולת גרעינית צבאית על ידי משטר דתי קיצוני כמו זה שבטהראן מחייבת מאמץ כלל מערכתי ובינלאומי נרחב למניעת התפתחות זו. התשומות הרבות שמקדישה כיום ההנהגה המדינית והצבאית בישראל למלחמה, הממושכת והקשה, בדרום ובצפון דוחקת את העיסוק בהתקדמות היכולות של איראן לקרן זוית והסוגייה נותרת ללא הטיפול הנדרש. [מסקר שערך לאחרונה המכון למחקרי ביטחון \(INSS\)](#) בקרב הציבור הישראלי עולה כי רוב הנשאלים - 44 אחוז - סבורים שישראל לא מטפלת נכון באיום הגרעין האיראני.

בהערכת מצב אסטרטגית בהירה, ישראל נלחמת, חלקית בלית ברירה, במלחמות טקטיות שבהן יש לה הישגים, אולם היא עלולה להפסיד במלחמה האסטרטגית החשובה ביותר של מניעת איראן גרעינית. התפתחות חמורה זו, אם תתרחש, אינה מאיימת על האינטרסים הביטחוניים של אף גורם בינלאומי או אזורי בחומרה שהיא מאיימת על הביטחון הלאומי של

ישראל. לכן ללא התגייסות ישראלית לדירבון הקהילה הבינלאומית לפעול, איראן תמשיך להתקדם עד לנקודה בה תחוש בטוחה מספיק להחליט על הצעד הנוסף לעבר השגת פצצת גרעין. כדי שישאל תוכל לקדם מטרה אסטרטגית דחופה זו היא צריכה לחתור לסיום הלחימה בעזה, להרגיע את הצפון ושאר הזירות ולבנות מחדש את מעמדה הבינלאומי כדי לייצר קשב בנושא ההתקדמות המסוכנת והמדאיגה של תוכנית הגרעין האיראנית. מהלכים אלו בתאום עם ממשל ביידן ואף כהישג עבורו, יכולים להוות פלטפורמה חשובה לגיוס משאבי הממשל בסוגיה האיראנית.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט